

УДК 343.97

Юрій Броніславович ДАНИЛЬЧЕНКО,

прокурор Харківської області,

кандидат юридичних наук

ОСНОВНІ КРИМІНОЛОГІЧНІ ТИПИ ОСІБ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬ ТЕРАКТИ В УКРАЇНІ (ЗА МОТИВОМ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ)

Виконано науковий опис основних кримінологічних типів осіб, які вчиняють теракти в Україні. За критерієм провідного мотиву злочинної поведінки виділено чотири відповідні типи: ідейно-політичний, корисливий, змішаний, нігілістичний. Надано їх характеристику.

Особа злочинця – ключовий елемент злочинності як системи соціальних практик. Саме її поведінка є онтологічним виміром злочинності, що в категоріях діяльнісного підходу виражає соціально значущий антропогенний, на індивідуальному рівні – вольовий, свавільно детермінований, кругообіг речовини й енергії, прояви якого за змістом соціальних конвенцій є небезпечними, злочинним. Отож кримінологічне дослідження особи злочинця дозволяє сформувати людський зріз теоретичної моделі злочинності, наблизити розуміння останньої до конкретної соціальної практики, виявити раніше приховані аспекти її природи. Це ж стосується і дослідження сучасного тероризму в Україні.

Здійснений нами аналіз вироків суду, кримінальних проваджень про злочини, передбачені ст. 258 КК України, дає підстави виділити такі основні кримінологічні типи терористів за переважаючим мотивом злочину:

1. Ідейно-політичний тип, якому притаманне домінування певної ідеологічної настанови, в межах якої терористична активність розглядається як морально виправдана й справедлива політична боротьба. Таких у загальній структурі осіб терористів в Україні близько 55 %. У їх структурі переважають прихильники ідеї становлення на території України квазідержавного утворення «Новоросія», в тому числі через підтримку так званих «ДНР» та «ЛНР» (87 %). Указана ідея, як і інші, що детермінують терористичну діяльність в нашій державі (антикомуністичні, право-ідеологічні, антинаціоналістичні), змістовно є політичними. Тож типовий терорист в Україні – це політичний злочинець.

Так, наприклад, *протягом 2015 року громадяни України М., Б. та В., будучи радикально налаштованими, не сприймаючи державну владу в Україні, підтримуючи злочинні наміри терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР» з досягнення політичних цілей щодо створення на території України суверенного державного утворення «Новоросія»,*

шляхом незаконного відділення від України її південно-східної частини вчинили у місті Дніпро терористичний акт шляхом вибуху спорядженої бойовою гранатою на території одного з військкоматів [1].

Однак варто бути свідомим того, що будь-яка ідеологія має у своєму олюдненому зрізі, тобто у проекції на конкретну особистість, цілком утилітарне значення. Воно, як правило, виражається у спрямованості ідейно обгрунтованої діяльності на задоволення цілком прагматичних, особистих потреб індивідуума. Серед них в ідейного типу терориста переважають потреби у приналежності та соціальній безпеці. Приєднання до терористичних практик, відтак, наповнюється специфічним змістом, в якому вбачається активна афілійованість особистості з певною умовною соціальною групою (реалізації її потреби в приналежності), об'єднаною єдиним, здебільшого міфологічним, світоглядом (через нього відбувається дефрагментація, лінійне упорядкування бачення світобудови з визначенням у ньому місця і ролі особистості), баченням культурно-психологічних, політико-історичних підстав для внутрішньогрупової інтеграції та зовнішньої агресивної, зокрема терористичної, активності.

Принагідно зауважимо, що в науковій літературі поширеною є думка про виключно політичну природу терористичних практик в Україні, на підставі чого робиться висновок про їх суто політичну мотивацію. Втім, визнаючи переважання політичної мотивації терактів, у той же час не слід, на нашу думку, її абсолютизувати. Дослідники досить часто допускають змішування структурно-функціонального змісту тероризму як політико-кримінального феномена і його суб'єктивного виміру, що якнайкраще відображається у категоріях мотиву й мотивації злочинної поведінки. Аналіз цього виміру виявляє, що поряд із політично мотивованими відтворюються також інші, зокрема корисливі, нігілістичні теракти. Ця обставина дає змогу виділити й інші, крім ідейно-політичного, кримінологічні типи особи сучасного терориста за вказаним критерієм.

2. *Корисливий тип*, для якого характерним є прагнення до отримання майнової вигоди від вчинення терористичного акту (таких у загальній структурі терористів приблизно 5 %). Для цього типу осіб терористів не є властивими розвинені політичні компоненти в підструктурі установок, диспозицій. Ступінь розвитку їх політичної свідомості не забезпечує їм достатню підстав для самоідентифікації, формування власної політичної ідентичності. Остання для них є атрибутом другорядним, практично не сформованим. Такі особи, як правило, мають умовно значний загальнокримінальний досвід, залучені до підсистеми кримінальної субкультури, в якій значення елементів державності, як відомо, негативне. Прагнення до наживи – основна спонука злочину.

3. *Змішаний тип*, що характеризується співіснуванням у мотиваційному комплексі й антидержавних (у проекції на українську державність) політико-ідеологічних настанов, і корисливих спонукань (таких у загальній структурі терористів близько 40 %). Наприклад, на початку липня 2014 року *гр-н М.*, будучи радикально налаштованою особою, яка не сприймає державну владу в Україні, діючи умисно з корисливих мотивів за обіцяну *гр-м Б.* матеріальну винагороду, для дестабілізації суспільно-політичної обстановки в Запорізькому регіоні, порушення громадської безпеки та залякування населення вступив у злочинну змову на вчинення терористичного акту шляхом підризу саморобного вибухового пристрою на даху одного з магазинів міста. Теракт був припинений працівниками СБУ на стадії готування [2].

При цьому ані корисливий, ані політичний мотиви окремо не здатні детермінувати терористичну поведінку такої особи. І лише в їх поєднанні формується достатня внутрішня енергія (воля), рішучість, психологічна готовність до вчинення теракту. Отримання майнової вигоди виступає своєрідним каталізатором, а сама пропозиція її отримання – провідним елементом криміногенної ситуації в механізмі індивідуальної злочинної поведінки.

4. *Нігілістичний тип*, який керується прагненням до прояву зневаги щодо норм суспільної моралі через залякування населення, порушення громадської безпеки. На практиці він зустрічається вкрай рідко. За матеріалами вивчених нами вироків та архівних проваджень протягом останніх семи років подібний тип терориста виявив лише одного разу. Так, *гр-н М. 01.04.2011* вирішив учинити теракт – вибух на території Києва, за допомогою чого мав на меті привернути увагу громадськості до неналежної, на його думку, підготовки органів місцевого самоврядування до проведення Євро-2012. Для цього він вступив у змову з *гр-м В.*, разом з яким виготовив саморобні вибухові пристрої, які у нічний час доби прикріпили до автомобілів, припаркованих біля житлових будинків. Злочин було припинено на стадії замаху [3].

Список бібліографічних посилань

1. Вирок Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпропетровська від 24 червня 2016 року : *спр. № 199/9215/15-к*, провадження № 1-кп/199/43/16 // Єдиний державний реєстр судових рішень : сайт. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/58603439> (дата звернення: 14.02.2018).

2. Вирок Київського районного суду м. Харкова від 21 березня 2016 року : *спр. № 640/13172/15-к*, провадження № 1-кп/640/115/16 // Єдиний державний реєстр судових рішень : сайт. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/57018352> (дата звернення: 28.02.2018).

3. Вирок Голосіївського районного суду м. Києва від 25 жовтня 2012 року : *спр. № 1-107/12* // Єдиний державний реєстр судових рішень : сайт. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/27627908> (дата звернення: 28.02.2018).

Отримано 05.03.2018

